

au fost considerate apoi sfinte. Numai în ele se putea transpune cuvîntul scripturii. Mai tirziu, printr limbile sfinte a fost admisă și slavona. Atunci s-a vorbit de «ИѢСЪ НАЗВРАНИИ ЦАРЬ ІСДМЕРИ» (Iisus Nazarineanul Împăratul Iudeilor). Pe crucile vechi se observă inițialele versiunilor greacă, latină și slavă: I N B I, I N R I și И И Ц И. Crucile românești de mai tirziu poartă formula ultimă slavonă, adesea în alternanță cu formula mai simplă ІГ ХГ. Uneori e reprezentată formula greacă¹.

Se povestește că titulatura originală ar fi fost descoperită de Sf. Elena împreună cu crucea, cam prin 335, cînd a călătorit la Ierusalim. Cea dintîi mențiune scrisă e de la sfîrșitul secolului al XII-lea, mai precis în 1180, cînd se afirmă că titulatura a fost găsită în biserica Ierusalim de la Roma. A doua oară ar fi fost întîlnită în 1492, cu prilejul restaurării aceleiași biserici. Cu mult înainte de aceste mențiuni însă, formula intrase adînc în folclor și în practica magică, folosită împotriva bolilor, primejdiilor și dușmanilor².

Dar, pe lîngă titulatura de mai sus, care s-a preschimbă cu vremea din batjocură și amenințare în simbol, Iisus fiind identificat cu crucea, s-au imprimat pe cruce și alte formule.

Se cunoaște relatarea că împăratul Constantin cel Mare, într-un moment de revelație, ar fi văzut deasupra soarelui o cruce de foc și niște semne, pe care comunicîndu-le lui Eusebiu, acesta le-a interpretat prin τούτω νικά, în traducere latină în *hoc vinces* (sau cunoscuta parafrază în *hoc signo vinces*). Revelația a avut răsădit. Pe o monedă bătută la Cartagina, pe vremea lui Flavius Heraclius, se poate citi 6H TETO HIKI³. În felul acesta, aproape pe toate crucile orientale se întîlnește cuvîntul ΝΙΚΑ (νικα)⁴. Originea acestui simbol însă trece dincolo de vremea amintită. O regăsim într-o cabală evreiască transmisă prin folclor, în diferite forme, pînă în vremurile noastre (cf. mai jos).

Trebuie să coborîm încă spre formulele de la baza crucii. Aici simbolul divinității, crucea, ia contact, după religie, cu pămîntul și păcatele omului, de ispășirea cărora este vorba. Cu aceste formule ne întoarcem însă la numele locului de condamnare: Dealul, Muntele sau Locul Căpățîinii.

Unii au afirmat că e vorba de locul unde cădeau capetele criminalilor, albindu-l cu tidvele lor. Alții au crezut că dealul își trage numele de la asemănarea stîncii calcaroase cu o tidvă de om; s-a adus în discuție și comparația cu un nume ca *Chaumont* < *calvus mons* ⁵. Explicația însă care a avut o largă răspîndire în masele populare creștine a fost cea pusă în legătură cu capul lui Adam. Bazată pe relatările unor scriitori religioși în frunte cu Epifaniu (Origen, Ambrozio, Atanasie, Augustin, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur), explicația aceasta a intrat în texte populare, a îmbrăcat un pronunțat aspect apocrif, ieșind din propaganda bisericii și trecînd progresiv în legendă. După această explicație, crucea de răstignire a lui Hristos ar fi fost înfiptă pe locul unde fusese îngropat Adam. În momentul în care sîngele ar fi țîșnit din coasta lui Iisus, stîncă de dedesubt s-a despicat în două și a lăsat să se vadă un cap de mort, capul lui Adam. De aici ar veni numele de Golgota sau Locul Căpățîinii⁶.

Explicații asemănătoare se repetă în texte populare. Ms. 4700, din Biblioteca Academiei într-o notă la Muntele Calvarion, spune: «Muntele acesta s-a numit și Locul Căpățîinii, pentru că nu lipsesc acolo niciodată căpățîni împrăștiate ale făcătorilor de reale ce li se tăia capetele. Iară monahul Epifanie în scrisoarea lui pentru Siria și Ierusalim zice: Dedesubt la Golgotha iaste biserică mică a lui Adam și întru dînsa era căpățîna lui sub dărimătura Golgothei. Deci dintru aceste s-au numit Locul Căpățîinii»⁷.

Scena aceasta a crucii înfipte deasupra căpățîinii lui Adam s-a perpetuat în toate reprezentările ei: pe cruci propriu-zise, pe pietre de mormînt, pe antimise, în picturi murale⁸, miniaturi⁹, epitafe¹⁰ etc.

¹ Mai ales în pictura religioasă. Cf. I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie*, Paris 1930, pl. 68: *Coborîrea de pe cruce* (Biserica Domnească din Tirgoviște; deasupra crucii se vede I H B I); N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, București, 1934, vol. I, fig. 26 (icoană în care apare I H B I).

² R. Ganszyniec, *Studia do dziejów magii. Pas magiczny* (Studii pentru istoria magiei. Cîngătoare magică), Liov, 1922, p. 7.

³ Raffaele Garrucci, *Storia della arte cristiana nei primi otto secoli della chiesa*, I, Prato, 1872, p. 458 și 570.

⁴ Greșit se pun în legătură cele două formule pomenite pînă aici, vorbindu-se de «Iisus Hristos, învingătorul». Fiecare își are separat simbolul ei.

⁵ F. Vigouroux, *op. cit.*, col. 78. Unii cercetători au susținut că ar fi vorba și de un joc de cuvinte între, *κροτήριον* (culme, citadelă) și *κροτών* (craniu): F. de Malvy, *La couronne d'épines sur la tête du Christ en croix et la tête de mort du Calvaire*, în «Bulletin de la Société nationale des antiquaires de France», 1906, p. 217–221.

⁶ P. de Cagny, *Usage de placer une tête de mort au bas de Crucifix*, în «Revue de l'art chrétien», vol. II, 1858, p. 125–127. Croasnier, *Monographie de la Croix*, în «Bulletin de la Société nivernaise des lettres, sciences et arts», seria II-a, t. II, 1862, p. 17 și 126.

⁷ Ms. 4700, f. 47 r.

⁸ Cf. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, pl. 52; 60 etc.; N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, fig. 60; vol. II, fig. 31.

⁹ I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Roumanie et en Moldavie*, vol. II, Paris, 1928, pl. XXIX: miniatură în *Evangelhîarul din 1607*; N. Iorga, *op. cit.*, I, fig. 57: miniatură în *Faptele Apostolilor*.

¹⁰ N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, pl. I: epitaf din 1683.